

ДО ВИТОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У статті розглянуто історію та сучасний розвиток української термінології. Визначено 6 основних етапів історії української термінології.

Ключові слова: національно-мовні риси, термінознавство, термін, термінографія.

Abstract

The article deals with the history and modern development of Ukrainian terminology. There are 6 main stages of the history of Ukrainian terminology.

Keywords: : national-linguistic features, terminology, term, terminology.

Актуальність теми обумовлена поширенням наукових знань та професіоналізму в Україні та намаганнями наукових фахівців у різних галузях знань і мовознавців – унормувати галузеві термінології. Науку, що вивчає термінологію, називають термінознавством. Біля витоків творення української термінології стояли науковці І. Верхратський, В. Левицький, О. Курило, О. Огоновський, І. Пулюй та інші. Вони доклали багато зусиль до вироблення фахової термінології з різних наукових і технічних галузях, прагнули до того, щоб термінологія була "всеукраїнська і поєднувала елементи власне національного і міжнародного.

На сьогодні виділяють 6 основних етапів історії української термінології:

1. Період стихійного нагромадження термінологічної лексики (IX – перша половина XIX ст.). До середини 19 ст. першим у Київській Русі текстом, пов'язаним з термінологією, був перекладений у Болгарії «Ізборник Святослава» (1073р.), де є пояснення незрозумілих слів Святого Письма і статей Георгія Херобоска «О образѣх», що докладно тлумачить церковно-слов'янські назви, головним чином кальки з грецької, 27 літературних фігур і тропів («инословие», «прѣвод», «поругание», тобто алегорія, метафора, іронія тощо).

2. Період другої половини XIX ст. – початку XX ст. Діяльність Наукового товариства імені Тараса Шевченка. У 1873 р. у Львові засновано Наукове товариство імені Тараса Шевченка, яке з 1892 р. стає першим українським науковим центром на зразок європейських академій. Термінологи НТШ мали різні погляди на розвиток української термінології, тому виокремились такі дві групи науковців: 1) прихильники термінотворення в дусі народної мови, на її основі й за її законами (В. Левицький, І. Пулюй, І. Верхратський, І. Кандяк, Р. Цегельський); 2) симпатичні запровадження в українську мову інтернаціональної термінології (І. Горбачевський, С. Рудницький, М. Вікул, А. Семенцов).

3. Третій період, пов'язаний з утворенням наукових товариств у Східній Україні (1913 р. – у Києві, 1918 р. – у Луганську). Активно опрацьовувати та творити українську термінологію почали після проголошення Української Народної Республіки (1917 р.), коли було скасовано заборони щодо української мови. У цей час зацікавлення термінологією набуває масового характеру, над виробленням української термінології працювали Українське наукове товариство в Києві (голова М. Грушевський).

4. Період діяльності Інституту української наукової мови. Українське мовознавство, зокрема термінологія, за влучним висловом відомого українського термінолога А. Вовка (США), пережило "золоте десятиріччя" (1921–1931), яке залишиться безпрецедентним у світовій практиці. ІУНМ структурно поділявся на шість відділів: природничий, сільськогосподарський, соціально-економічний, технічний, мистецький, правничий.

5. Період функціонування української термінології 1932–1990 років. У тридцятих роках розпочалось переслідування українських мовознавців. Програмними стали статті "На боротьбу з націоналізмом на мовному фронті" А. Хвилі, "Термінологічне шкідництво і його теоретичне коріння" О. Фінкеля. В Україні впроваджено унікальний, виключно радянський винахід: формально національну (українську) мову не забороняли, навпаки, говорили про бурхливий її розквіт,

благотворний вплив на неї “братньої” мови, але насправді її розвиток коригували в потрібному політичному напрямі.

6. Сучасний період розвитку української термінології(90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.). На сучасному етапі розвитку української лінгвістичної науки простежуємо зацікавлення термінознавством. Помітним є намагання науковців – фахівців у різних ділянках знань і мовознавців, унормувати галузеві термінології.

Сучасні українські термінологи глибше, ніж їхні попередники, опрацьовують теорію термінології як підсистему літературної мови, теорію терміна як мовного знака, формулюють вимоги, які слід ставити до окремого терміна та й до “ідеальної” (якщо така можлива) термінології. Загальним теоретичним питанням термінології, дослідженню окремих галузевих терміносистем присвячено праці українських науковців Т. І. Панько, Л. О. Симоненко, М. П. Годованої, Л. В. Іващенко, та інших. Загальні тенденції розвитку, шляхи формування науково-технічної термінології, деякі аспекти утворення термінів- композитів, основні напрямки функціонування термінів – все це ми знаходимо в працях [1, 2, 3].

Щодо сучасних проблем української термінології, то можна сказати, що термінологія є основним джерелом поповнення лексичного складу високорозвинених сучасних мов. Українська термінологія, яка повинна розвиватися разом із термінологіями інших національних мов, має низку специфічних проблем, зумовлених історично, гостру потребу у створенні національних термінологічних стандартів, термінологічних словників тощо. Загально визнаним є той факт, що упорядкування, унормування, кодифікація і уніфікація української термінології належить до державотворчих процесів. Безповоротний процес українського державотворення вимагає від термінологічної системи відповідності сучасним потребам науки і суспільства. У складних державотворчих процесах за роки незалежності України була сформована українська термінологічна лексикографія.

Серед власне лінгвістичних проблем, пов’язаних з розбудовою українських термінів, що містять специфічні національно-мовні риси, на сьогодні можемо виокремити принаймні шість: 1) виявлення англіцизмів (американізмів) у різних терміносистемах і наукове обґрунтування доцільності їх ужитку; 2) з’ясування ролі й місця інтернаціоналізмів та їх національних відповідників у різних терміносистемах; 3) способи відбору назв предметних дій; 4) способи відбору найменувань предметних ознак; 5) орфоепічні й орфографічні проблеми.

Названі питання означають тільки перше наближення до комплексу проблем, пов’язаних з національною своєрідністю сучасного українського терміна. Вони тягнуть за собою й інші, наприклад, проблеми практичного термінознавства, насамперед, термінографії, а також викладання основ наук у середній школі та різноманітних наукових дисциплін у вищій школі .

Отже, потрібна конструктивна співпраця мовознавців та фахівців з термінології в різних галузях, яка сприятиме зміцненню статусу української мови як державної, а з боку держави в особі керівників різних рангів – конкретна допомога в цій роботі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азарова Л. Є. Загальні тенденції розвитку науково-технічної термінології / Л. Є. Азарова, А. В. Костюк // Проблеми освіти: Наук.-метод.зб. – Київ, 1995. – Вип. 2. – С. 160 - 170.
2. Азарова Л. Є. Деякі аспекти утворення термінів-комполітів / Л. Є. Азарова, А. В. Костюк // «Нові технології навчання». Науково-методичний збірник. – Київ, 1996. – Вип. 5. С. 163 – 170.
3. Азарова Л. Є. Шляхи формування науково-технічної термінології. / Л. Є. Азарова, Т. І. Поліщук // Тези доповідей 4-ої Міжнародної наукової конференції «Проблеми української термінології». – Львів, 1996. – С. 8 – 10.
4. Азарова Л. Є. Основні напрямки функціонування науково-технічних термінів у системі східнослов'янських мов. / Л. Є. Азарова, Л. В. Горчинська, Т. І. Поліщук // Тезиси Международной конференции «Актуальные проблемы изучения и преподавания филологических дисциплин в техническом вузе». – Киев, 1997. С. 8 – 10.

Азарова Лариса Євстахіївна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет.

Уманець Олексій Олексійович – студент групи ПІ-176, факультет інформаційних технологій та комп’ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: aleshkakrab@gmail.com.

Azarova Larisa E. – Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Linguistics, Vinnytsia National Technical University.

Umanets Oleksii O. – Faculty of Information Technologies and Computer Engineering, Vinnytsia National Technical University, e-mail: aleshkakrab@gmail.com.